

Filip Chrypankowski*

Profesor Kazimierz Pospiszyl – życie i wkład w rozwój polskiej resocjalizacji

Professor Kazimierz Pospiszyl: His Life and Contribution to the Development of Polish: Resocialization

Abstract: Professor Kazimierz Pospiszyl is a popular and respected teacher and psychologist dealing with the issues of crime and broadly understood social maladjustment.

His scientific interests, publications and lectures had a significant impact on the development of Polish science thought. Many of the Professor's books prove his dedication to the discussed thematic issues. Currently, he is the author of over 400 publications, including 19 books, he has promoted 14 doctors and over a thousand master's degrees. Until now, he has been trying to be active in the field of science and teaching. This article presents the most important moments in the life of Professor Kazimierz Pospiszyl and shows his contribution to Polish resocialization. The result of many years of work are textbooks for social rehabilitation students, which adepts use to this day. The following article is proof of the Professor's long-term dedication to the subject of social maladjustment and the invaluable effort put into the development of today's resocialization.

Keywords: psychology, resocialization, biography, Kazimierz Pospiszyl.

* Filip Chrypankowski (ORCID: 0000-0003-2042-8170) – mgr, pedagog resocjalizacyjny, asystent w Zakładzie Interdyscyplinarnych Badań w obszarze Inkluzji Społecznej w Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie; kontakt: fchrypankowski@aps.edu.pl.

*Drogiemu Profesorowi
w podziękowaniu*

Profesor Kazimierz Pospiszyl należy do najbardziej znanych i cenionych psychologów przestępczości, którzy w rozwój polskiej myśli resocjalizacyjnej wnieśli istotny wkład. Uczony wielokrotnie podkreśla w swoich wypowiedziach, że psychologią zachowań dewiacyjnych był zainteresowany już od swoich czasów studenckich. Jest najbardziej znanym psychologiem, który swój talent i pracę skierował ku zagadnieniu resocjalizacji osób nieprzystosowanych społecznie, uwzględniając w szczególności przestępstwa seksualne.

Kazimierz Pospiszyl położył również duże zasługi na polu organizacyjnym. W latach 1993–1999 przez dwie kolejne kadencje pełnił funkcję rektora Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej¹, najstarszej uczelni pedagogicznej w Polsce. W 2022 r. Akademia obchodziła swoje stulecie istnienia, a Pan Profesor przepracował w tej placówce 33 lata. Kilkakrotnie pełnił poza tym funkcję dziekana zarówno w APS, jak i w innych uczelniach, gdzie był zatrudniany. Został też dyrektorem Instytutu Psychologii UMCS w Lublinie. Ponadto sprawował wiele funkcji honorowych – był np. wiceprezesem Światowej Akademii Medycyny im. Alberta Schweitzera. Obecnie jest członkiem kilku ważnych organizacji i stowarzyszeń naukowych: International Association Psychology and Law (członek założyciel), International Association for Treatment of Sex Offender, International Association for Study Individual Differences, European Scientific Association for Residential Care for Child and Adolescent. Za dorobek i osiągnięcia zawodowe włożone w rozwój medycyny oraz za zasługi w tej dziedzinie otrzymał Złoty Krzyż Zasługi im. Alberta Schweitzera.

W niniejszym artykule starano się wykazać i opisać wkład prof. Kazimierza Pospiszyla w polską resocjalizację. Poniższy tekst przybliży sylwetkę Uczonego, potwierdzając zarazem wieloletnie zainteresowania badacza tematyką niedostosowania społecznego, oraz podkreśla nieoceniony wysiłek, jaki włożył w rozwój dzisiejszej myśli resocjalizacyjnej. W tekście zastosowano odpowiednie odnośniki źródłowe, lecz większość opisanych wydarzeń i sytuacji pochodzi

1 *Historia uczelni*, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, <http://www.aps.edu.pl/uczelnia/historia-uczelni/>, dostęp: 8.08.2023.

z prywatnych rozmów z Profesorem oraz jego małżonką, dr hab. Ireną Pospiszyl, które zostały przeprowadzone w 2023 r., a także z i innych wypowiedzi.

Od młodości do podjęcia pierwszych studiów

Kazimierz Pospiszyl urodził się 22 marca 1938 r. w Busku na terenie obecnej Ukrainy. W 1945 r. rodzina Pospiszylów przeniosła się na tzw. ziemie odzyskane. Utraciwszy majątek na Wschodzie, po przesiedleniu rodzice objęli poniemieckie gospodarstwo rolne w Olszanach, tęskniąc jednak za ziemią zabużańską i marząc o powrocie, jak sam Uczony dodaje, wspominając tamten czas. Młody Kazimierz szkołę podstawową ukończył w 1953 r., już w nowym miejscu zamieszkania².

Dalszą naukę kontynuował w Liceum Pedagogicznym w Świdnicy. W latach licealnych swoje zainteresowania (zaszczepione głównie przez ukochaną ciocię-babcię Michalinę Sawiczównę) skupił głównie na literaturze pięknej. Pasjonował się poezją romantyków, szczególnie Juliuszem Słowackim, oraz twórczością Elizy Orzeszkowej³. Sentyment do Orzeszkowej nigdy mu nie minął. Z uwagą śledził wszelkie doniesienia i publikacje na temat pisarki, stając się niemal ekspertem w kwestii życiorysu autorki *Nad Niemnem*⁴. Ta uwaga jest o tyle warta zastanowienia, że być może czytanie i zainteresowanie literaturą piękną zaowocowało „lekkim piórem”, a także fascynacją psychobiografistyczną. W 1955 r. jako siedemnastolatek ukończył z wyróżnieniem Liceum Pedagogiczne wraz z nakaz pracy na stanowisku nauczyciela Szkoły Podstawowej w Bardzie Śląskim (w pow. Żąbkowickim)⁵.

Początek pracy zawodowej był dla ówczesnego nastolatka – jak przyznaje – wrzuceniem na tzw. głęboką wodę. Został bowiem wychowawcą trzydziestki osieroconych dzieci mieszkających w Domu Dziecka „Jutrzenka”⁶.

2 Wywiad z Profesorem Kazimierzem Pospiszylem, przeprowadzony przez autora w Warszawie 2023, przechowywany w zbiorach autora.

3 K. Imieliński, Ch. Imieliński, *Seksuolodzy. Od prawa karnego do ginekologii*, Warszawa 1997.

4 Wywiad z Profesorem Kazimierzem Pospiszylem.

5 Tamże.

6 Tamże.

Jako najmłodszemu spośród grona nauczycielskiego przydzielono lekcje rosyjskiego, czyli de facto naukę języka rosyjskiego w klasach starszych. Zdaniem kolegów nauczycieli, będąc absolwentem powojennego zakładu kształcenia nauczycieli, był najlepiej do tej czynności przygotowany. Konieczność solennego dokształcania się, zwłaszcza w gramatyce języka rosyjskiego, nie stanowiła w tym czasie dla Kazimierza Pospiszyla trudnego progu. O wiele kłopotliwsze okazało się to, że języka rosyjskiego musiał uczyć dzieci mieszkające głównie we wspomnianym Domu Dziecka, a były to dzieci koreańskie, ukształtowane na innych wzorach językowych niż słowiańskie i w dodatku słabo mówiące po polsku. Dzieci te niełatwo przyswajały sobie struktury gramatyczne i fonetyczne języka rosyjskiego. Przyznał po latach, że trudno było oceniać rzeczywiste postępy tych dzieci w nauce. Przypisał sobie jednak sukces w tym, że udało się mu nawiązać przyjacielskie relacje z koreańskimi uczniami oraz ich koreańskim opiekunem.

Kazimierz Pospiszyl, wbrew szczytnym postanowieniom, w Bardo Śląskim nie pozostał zbyt długo. Po roku zatrudnił się w Szkole Podstawowej w Mokreszowie, wsi położonej nieopodal Olszan, w których mieszkała jego rodzina, i gdzie uczył języka polskiego. Zmiana miejsca zatrudnienia była kolejnym, ważnym etapem edukacji społecznej osiemnastoletniego mężczyzny. Środowisko typowej wsi polskiej sprzed siedemdziesięciu laty zdecydowanie różniło się od tego, jakie otaczało młodego nauczyciela w Bardzie Śląskim. Ówczesny styl życia wyznaczył specyficzny rytm jego funkcjonowania. Profesor wspomniał po latach, że długie jesienne i zimowe wieczory spędzał w pokoju nauczycielskim w szkole. Było to rozwiązanie bardzo owocne, ponieważ mógł nie tylko realizować swoje nauczycielskie obowiązki, ale przede wszystkim podtrzymywał niezwykle żywe relacje z uczniami, ich rodzinami i coraz to liczniejszymi przedstawicielami miejscowej młodzieży.

Będąc nauczycielem polonistą, prowadził szkolną bibliotekę. Rozmowy z uczniami starszych klas o przeczytanych książkach przeradzały się wielokrotnie w inne, ważne dla młodych ludzi tematy. Przebywanie nauczyciela przez większość czasu w budynku szkoły otwierało drzwi również rodzicom. Według wspomnień Profesora, szkołę, w której spędzał całe dnie, najczęściej odwiedzały trzy charakterystyczne grupy mieszkańców. Pierwszą stanowili ci, którzy odwiedzali szkolną bibliotekę: uczennice i uczniowie, zazwyczaj klas starszych, korzystający ze szkolnej biblioteki. W tym, najliczniejszym gronie, dały

się wyraźnie zauważyć różnice, co do podejmowanych problemów, między dziewczętami i chłopcami. Dziewczęta najczęściej dzieliły się wrażeniami z przeczytanych książek oraz relacjami z wydarzeń dotyczących życia społecznego w ich miejscowości. Zaskakiwały nauczyciela zarówno wnikliwością spostrzeżeń, jak i dojrzałością ocen. Chłopcy natomiast do przeczytanych książek podchodzili inaczej. Z jednej strony fascynowały ich zawilości opisywanych zdarzeń, z drugiej – domagali się porad: w jaki sposób człowiek czytany może szybciej odnieść sukces w życiu. Zadaniem nauczyciela było więc plastyczne tłumaczenie, niekiedy bardzo wyrafinowanych zasad *savoir vivre*, poruszonych w lekturach, czy wzorców wyrażania własnych przeżyć i przemyśleń.

Początkującego wtedy pedagoga najbardziej dziwiło, że chłopcy zwracali się do niego o porady w sprawie ubierania się i zachowania w sytuacjach międzyludzkich. Szybko jednak uświadomił sobie, że młodzi traktują te rady jako przejawy dbałości o ogładę, wyrobienie towarzyskie, jako niezbędne instrumenty „podboju świata”. Jak sam stwierdził – nigdy już w swej długiej pracy nauczycielskiej nie miał tak chłonnych porady słuchaczy. Starał się nawet śledzić dalsze losy swoich uczniów. Z dumą po latach skonstatował, że ponad połowa z nich ukończyła szkoły średnie, a kilka osób – studia wyższe. Wszyscy natomiast uczniowie, których później wielokrotnie spotykał i odwiedzał, wykazywali się nie tylko życiową zaradnością, ale także stabilizacją i życiowym spokojem.

Drugą, ważną grupą interesantów odwiedzających młodego nauczyciela w czasie popołudniowych wizyt w szkole, byli rodzice. Najczęściej okazywało się, że rozmowy o postępach w nauce dziecka stanowiły tylko wstęp do tematu zasadniczego, którym były kłopoty z paranoicznie skomplikowaną i w konsekwencjach dramatyczną polityką społeczną „rozkwitającego” w tych czasach PRL-u. Nie odmawiał więc najbliższym sąsiadom pomocy i wsparcia. Najbardziej przydatna okazała się wyrobiona umiejętność pisania pism i formułowania odwołań na decyzje do różnych urzędów i instytucji. Ujawniało to lawinę potrzeb, z którymi mierzyło się lokalne środowisko.

Trzecią grupą gości w szkolne popołudnia była młodzież w wieku licealnym, pochodząca z Mokreszowic. Dla tych młodych ludzi ważne okazało się zagospodarowania czasu wolnego i podsuniecie pomysłu na aktywności. To dla nich Kazimierz Pospiszyl z kolegą Kazimierzem Brylingiem założyli kółko teatralne, w ramach którego wyreżyserowali dwie sztuki teatralne oraz zabawną komedię z życia górali podhalańskich. Ostatnie przedstawienie okazało się na tyle

ciekawe i zabawne, że zostało wystawiony w pobliskich Świebodzicach, w najbardziej reprezentacyjnej sali miasta.

Swoistą grupę zainteresowanych stanowili młodzieńcy, szukający porad sercowych, oraz aprobaty młodego nauczyciela. Wtedy, w latach 1956–1958, popularnym pismem przeznaczonym dla szerokiego odbiorcy była „Przyjaciółka”. Skierowana głównie dla kobiet, zawierała dział porad sercowych „między nami”, na wskroś otwarty, z którego często korzystali chłopcy i mężczyźni. Jak wspomina prof. Pospiszyl, ktoś z młodych czytelników napisał do „Przyjaciółki” i – ku swojej satysfakcji – uzyskał odpowiedź. Zachęciło to również innych chłopców do podobnej korespondencji. W rezultacie „pan od polskiego” stał się redaktorem i doradcą w sprawach typowych dla dorastającej młodzieży. Kilka listów zostało nawet opublikowanych, co stało się lokalną sensacją. Po latach Profesor stwierdził, że były to jego pierwsze publikacje przy współautorstwie zwierających się ze swoich problemów dojrzewania chłopców⁷.

Patrząc z perspektywy ponad sześćdziesięcioletniego doświadczenia zawodowego, prof. Pospiszyl przyznał, że trzy lata pracy między maturą a studiami były dla niego najbardziej formatywne ze względu na doświadczenia społeczne i nadały mu określony kierunek rozwoju. Z powodów środowiskowych i panującej na wsi atmosfery postanowił jednak w swoim życiu dokonać zmian. W środowisku, w którym przebywał, nauczyciel był przedmiotem szczególnego zainteresowania. Sprawiało to, że nieustannie czuł się obserwowany i w pewnym sensie kontrolowany. Oczywiście więc, że zapragnął dużej, otwartej, bardziej anonimowej przestrzeni społecznej.

Podjęcie studiów oraz droga do profesury

Podjęcie studiów na wydziale historii w Poznaniu było nie tylko spełnieniem marzenia, ale także pozwoliło uniknąć przymusowej służby wojskowej, co dla Kazimierza Pospiszyla, zdeklarowanego pacyfisty i nieznoszącego drylu służb mundurowych, stanowiło dodatkową motywację. Studium nauczycielskie ukończył z bardzo dobrym wynikiem. Zdał sobie zarazem sprawę, że nie jest to pułap edukacyjnych osiągnięć. Dążył, by nadal rozwijać się naukowo.

7 Wywiad z Profesorem Kazimierzem Pospiszylem.

Zmiana kierunku studiów dla dwudziestodwuletniego młodego człowieka była decyzją życiową. Dotychczas czuł w sobie historyka. Tymczasem przyszło mu budować bardziej realny obraz przyszłości, w którym kontakty z ludźmi i rozpoznawanie ich złożonych osobowości zaczęły kształtować podstawę jego dalszego funkcjonowania.

Od początku rozpoczętych studiów zetknął się z nową rzeczywistością, do której wydawałoby się, że był przygotowany. W czasie studiów historycznych ćwiczył bowiem pamięć przyswajaniem wielkiej liczby faktów i dat, a wyobrażenie – poprzez szukanie między nimi logicznych powiązań. Natomiast nowy tok nauczania zmuszał do zapamiętywania niezliczonej liczby części anatomicznych i rozpoznawania ich funkcję po to, żeby na tej podstawie zrozumieć wzajemne powiązanie poszczególnych elementów w funkcjonowaniu ludzkiego organizmu. W tamtym czasie psychologia powoli zaczynała powracać w krąg dziedzin ożywiających zainteresowanie, a jej orientacja psychofizjologiczna budziła też najmniej zastrzeżeń ze strony czynników politycznych. W liceum pedagogicznym Kazimierz Pospiszyl odbył kurs psychologii, lecz ten opierał się niemal wyłącznie na książce Tiepłowa⁸, głównie realizującej teorię Pawłowa⁹. Nauczyciel psychologii przekazał mu, że uniwersyteccy studenci psychologii swoją edukację opierają na dwutomowym podręczniku tegoż autora. Dowiedział się też, że jednak prawdziwą psychologię jako dziedzinę ukształtował Zygmunta Freud i to z jego książkami przyszły adept kierunku psychologicznego powinien zapoznać się koniecznie.

Od czasu tej rozmowy Kazimierz Pospiszyl zaczął systematycznie szukać informacji o studiach psychoanalitycznych. Do lektury *Wstępu do psychoanalizy* (Freud, 1917) zabrał się w czasie pierwszych wakacji po maturze. Przyznaje, że tę pracę czytał całymi nocami, a zasypiając, śnił o metaforach tam przedstawionych. Fascynacja naukowym opisem podświadomości, jakiego dokonał Freud, towarzyszy Profesorowi przez całe dorosłe życie. Dowodem tego jest praca *Zygmunt Freud. Człowiek i dzieło*¹⁰ wydana w 150-lecie urodzin ojca psychoanalizy, którego uważa za „największego psychologa, jaki chodził po tej ziemi”.

8 B. M. Tiepłow, *Psychologia*, tł. M. Żebrowska, Warszawa 1951.

9 Wywiad z Profesorem Kazimierzem Pospiszylem.

10 K. Pospiszyl, *Zygmunt Freud, człowiek i dzieło*, Warszawa 1991.

Na początku podjętych studiów Kazimierz Pospiszyl systematycznie czytał wydane po polsku przedwojenne prace z zakresu psychoanalizy. Były to tłumaczenia twórców tego kierunku: Zygmunta Freuda, Alfreda Adlera, Carla Gustawa Junga. Impulsem do dalszego, szerszego rozumienia psychoanalizy i jej społecznych implikacji stały się wykłady z teorii wychowania prowadzone przez ówczesną docent Romanę Miller. Nacechowane głęboką erudycją, wprowadzały słuchaczy nie tylko w nową, powojenną „neopsychanalizę”, lecz także przybliżały amerykańską antropologię kulturową oraz wiele zachodnich teorii interpretujących fenomeny mentalne i moralne nowoczesnych społeczeństw. Ponieważ brakowało na rynku wydawniczym tłumaczeń z tej dziedziny, docenił wtedy potrzebę dogłębnej znajomości języka angielskiego, by móc bez problemu korzystać z prac publikowanych na świecie w tym języku.

Fascynacja psychoanalizą przyniosła – jak sam podkreśla w rozmowach – wiele korzyści. Przede wszystkim zaczął coraz aktywniej propagować atrakcyjną wówczas dla młodych wiedzę o podświadomych mechanizmach ludzkiego zachowania, uzupełniając tym samym skromny budżet studencki. Z czasem stał się ekspertem w uprawianej dziedzinie psychologii, z którego porad korzystały nie tylko koleżanki i koledzy, lecz także asystenci, czyli przyszli młodzi nauczyciele.

Zdawał sobie jednak sprawę, że psychoanaliza nie jest, i długo nie będzie, metodą popularną w jego otoczeniu. Działo się tak z dwóch zasadniczych powodów. Po pierwsze, jako określony sposób myślenia psychologicznego, demaskujący wszelkie schematyczne i autorytarne systemy organizacji społecznej, psychoanaliza z założenia była wroga panującemu ustrojowi. Po drugie, psychoanaliza, opierając się na doświadczeniach klinicznych, pozyskuje wyniki nie gwarantujące łatwego przeformułowania na dane statystyczne, porównawcze, a tym bardziej sondażowe. Z tej przyczyny każdy, kto zamierza napisać rozprawę gwarantującą awans naukowy, woli zdecydowanie przekładać metody badań na konkretne wskaźniki, które można poddawać licznym postaciom operacjonalizacji. Kazimierz Pospiszyl podkreśla, że to z tej racji ani studenci, ani stojący u progu swej naukowej kariery asystenci, nie decydują się zbyt często na pisanie rozpraw opartych na metodach klinicznych, a przynajmniej nie trafiały się takie osoby zarówno wśród kolegów, jak i najbliższych nauczycieli. Podejmując więc decyzję o temacie pracy magisterskiej, poszedł za przykładem innych, i wybrał zagadnienie obserwowalne oraz policzalne. Podjął się z tego

powodu przebadania cech psychicznych chłopców, wykazujących skłonność do włóczęgostwa. Problem ten zdecydował o rodzaju jego aktywności naukowej, którą później podejmował systematycznie i w różnych wymiarach. Pracę magisterską napisał pod kierunkiem prof. Bolesława Hornowskiego, kierującego Katedrą Psychologii. Na początku lipca 1963 r. zdał egzamin magisterski z oceną bardzo dobrą. Nigdy jednak psychoanaliza nie przestała go fascynować.

Kariera naukowa prof. Pospiszyla oprócz osiągnięć merytorycznych była wsparta serdecznymi kontaktami ze współpracownikami¹¹. Z jednym z asystentów, Gościmierzem Gerasem, zaprzyjaźnił się w sposób szczególny i utrzymywał z nim bliski kontakt przez całe życie. Jak przywołuje swą pamięć Profesor, asystent Gościmierz był uwielbiany przez studentów za bezpośredni i bardzo przyjazny sposób bycia połączony z autentycznością działania. Kilka lat po ukończeniu studiów prof. Pospiszyl dowiedział się, że przyjaciel trafił do zakładu karnego jako więzień polityczny oskarżony o szpiegostwo. W rzeczywistości, w czasie swego zagranicznego pobytu, był współzałożycielem organizacji pomagającej ofiary władz „realnego socjalizmu”. Po opuszczeniu więzienia czynnie włączył się w różne akcje społeczne, uzyskał habilitację, a później profesurę. Opublikował wiele cenionych prac z zakresu badań psychofizjologicznych jako technik z podstawowego wykształcenia. Co więcej, zdradzał szczególne upodobanie do konstrukcji i ulepszania aparatury, która służyła do badań psychofizjologicznych. Z tego zakresu napisał nawet kilka prac i instrukcji.

Po ukończeniu studiów i otrzymaniu dyplomu magisterskiego Kazimierz Pospiszyl rozpoczął pracę w Przemyślu¹². Był przekonany, że znalazł tam idealne miejsce zatrudnienia w charakterze nauczyciela psychologii w miejscowym studium nauczycielskim, ale potem podjął jednak jeszcze dodatkowo studia doktoranckie w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie.

W Krakowie spotkał ludzi nauki oraz osoby godne naśladowania – jak sam wspominał po latach. Najważniejszą z nich był opiekun naukowy i promotor pracy doktorskiej prof. Jan Konopnicki, jeden z najwybitniejszych polskich pedagogów i – bez wątpienia – jedyny tej rangi psychologizujący pedagog. Profesor Konopnicki zorganizował w Krakowskiej WSP Katedrę Pedagogiki

11 Tamże.

12 Tamże.

Eksperymentalnej, w której zatrudnił dwoje doktorantów – Danutę Gielarowską (w 1963 r.) i Kazimierza Pospiszyla (w 1964 r.)¹³. W lutym 1967 r. Pospiszyl przedstawił swemu promotorowi do oceny pierwszą wersję rozprawy doktorskiej o psychospołecznych wyznacznikach konfliktów młodzieży z otoczeniem, a całą procedurę przewodu doktorskiego zakończył na początku lipca tego samego roku.

Zmierzał związać się naukowo i życiowo z Krakowem, lecz plany te musiały zostać przeformowane z powodów małżeńskich i rodzinnych. W czasie studiów doktoranckich poślubił bowiem koleżankę doktorantkę, Anną Kawulok, podopieczną prof. Stanisława Jodłowskiego, sławnego językoznawcy. Konieczność zapewnienia stabilizacji młodej rodzinie po narodzinach syna Marcina, przyczyniła się do zmiany miejsca zamieszkania i przeniesienie się na pięć lat do Katowic, gdzie nawiązał współpracę z wieloma instytucjami. Pracę etatową podjął najpierw w miejscowym studium nauczycielskim, a po jego likwidacji – w Śląskim Instytucie Naukowym, z którym związał się przez następne trzy lata. Podczas pobytu na Śląsku dr Pospiszyl wydał w 1970 r. swoją rozprawę doktorską *Konflikty młodzieży z otoczeniem*¹⁴ oraz opublikował poza tym kilkanaście artykułów naukowych.

Dzięki pracy w Śląskim Instytucie Naukowym zdobył cenną praktykę w zakresie badań społecznych. Podjął mianowicie trud przeprowadzenia badań wśród mężczyzn, którzy nie wykonywali regularnej pracy etatowej, czyli wśród tzw. urodzonych w niedzielę. Badania te pozwoliły zdobyć informacje o osobach, dysponujących dużymi pieniędzmi, a nie pracujących, gdyż zasoby te pochodziły najczęściej z nielegalnych źródeł. Wnioski z badań opublikował w pracy *Psychologiczna analiza wadliwych postaw społecznych dzieci i młodzieży*¹⁵, którą wydał w Warszawie (PWN, 1973), i która stała się podstawą jego pracy habilitacyjnej.

13 Tamże.

14 K. Pospiszyl, *Konflikty młodzieży z otoczeniem; psychologiczna analiza procesu wykołajenia młodzieży*, Warszawa 1970.

15 Tenże, *Psychologiczna analiza wadliwych postaw dzieci i młodzieży*, Warszawa 1973.

Działalność naukowo-dydaktyczna w Państwowym Instytucie Pedagogiki Specjalnej w Warszawie

Mimo dobrego zaadoptowania się w środowisku śląskim, prof. Pospiszyl przyjął interesującą propozycję zatrudnienia w Warszawie i od 1 września 1972 r. był pracownikiem Wydziału Resocjalizacji w Państwowym Instytucie Pedagogiki Specjalnej¹⁶. Uczelnia ta funkcjonowała od pół wieku, posiadała markę instytucji najlepiej przygotowującej nauczycieli, specjalistów do pracy z dziećmi „specjalnej troski” – jak je wtedy określano. Słynęła także ze specyficznego klimatu zaangażowania, oddania i wsparcia, udzielanego osobom ze specjalnymi potrzebami. Instytut założyła i kierowała nim przez kilkadziesiąt lat Maria Grzegorzewska. Profesor osobiście nie poznał tej wyjątkowej badaczki i organizatorki, gdyż zmarła pięć lat wcześniej. Klimat warszawskiej uczelni z tradycją, jaki stworzyła jej założycielka, oddziaływał na studentów resocjalizacji i ich opiekuna, który w 1975 r. przejął funkcję dziekana Wydziału Resocjalizacji po prof. Ottonie Lipkowskim¹⁷.

Instytut Pedagogiki Specjalnej zyskał w ten sposób doświadczonego nauczyciela akademickiego z dużym dorobkiem naukowym w dziedzinie resocjalizacji. Kazimierz Pospiszyl miał już wtedy na swoim koncie prawie sto publikacji, poważne badania nad psychologicznymi wyznacznikami nieprzystosowania społecznego dzieci i młodzieży oraz ukończoną pracę habilitacyjną. Przewód habilitacyjny zamknął w 1974 r.¹⁸, a tytuł profesora nadzwyczajnego doc. dr Kazimierz Pospiszyl uzyskał w 1987 r. Tytuł profesora zwyczajnego został mu nadany przez Prezydenta RP w 1990 r. Z dzisiejszą Akademią Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej prof. Kazimierz Pospiszyl był związany najdłużej, bo przez 33 lata. Jego wykłady i seminaria cieszyły się dużą popularnością wśród studentów żywo zainteresowanych problematyką resocjalizacji.

16 I. Pospiszyl, M. Miałkowska-Kozaryna, *Polskie Szkoły Resocjalizacji*, Warszawa 2022.

17 Tamże

18 I. Pospiszyl, *Polskie Szkoły Resocjalizacji*, red. M. Miałkowska-Kozaryna, Warszawa 2022.

W Akademii pełnił wiele funkcji administracyjnych. Przez dwie kadencje (latach 1993–1999) był rektorem¹⁹, wcześniej zaś sprawował funkcję dziekana oraz przez wiele lat kierownika Katedry Psychopedagogiki Resocjalizacyjnej²⁰. Jako kierownik Katedry Psychopedagogiki Resocjalizacyjnej, przy udziale innych zaangażowanych w rozwój uczelni pracowników, jak dodaje, a zwłaszcza żony Ireny (którą poślubił po przedwczesnej śmierci Anny), zgłosił dwie inicjatywy, które do dziś są żywe oraz zaświadczać o wartościach i cechach Akademii. Stworzono tu mianowicie specjalizację z zakresu wspomagania kreatywności i edukacji osób szczególnie uzdolnionych o nazwie „Wspomaganie kreatywności i opieka nad osobami kreatywnymi”. Nadzór naukowy nad tym kierunkiem Profesor powierzył prof. Witoldowi Dobrołowiczowi, cenionemu psychologowi kreatywności, pozyskanemu do współpracy dzięki pomocy prof. Andrzeja Góralskiego i jego ówczesnego asystenta dr. Jana Łaszczyka. Drugą inicjatywą było rozszerzenie studiów resocjalizacyjnych o specjalność „Wspomaganie rodziny”, którą zorganizował przy udziale dr hab. Ireny Pospiszyl (żony Profesora i następczyni) oraz dr Mirosława Bauma. Studia te funkcjonują dzisiaj jako osobny kierunek na wielu uczelniach, a wówczas były ewenementem. Profesor Pospieszyl stworzył je głównie z myślą o kobietach, które po ukończeniu w tamtych latach resocjalizacji miały problemy ze znalezieniem zatrudnienia w placówkach penitencjarnych. Specjalność została opracowana z myślą o kompleksowej pracy resocjalizacyjnej z osobami zagrożonymi niedostosowaniem społecznym, już w środowisku rodzinnym²¹.

Międzynarodowa współpraca Profesora

Profesor Kazimierz Pospiszyl dynamicznie poza tym rozwijał kooperację z prestiżowymi uczelniami i instytucjami na całym świecie. Spośród znanych uczelni, z którymi współpracował i gdzie prowadził wykłady, należy wymienić Instytut Psychologii Uniwersytetu w Oxfordzie, Instytut Kryminologii Uniwersytetu

19 *Historia uczelni*, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, <http://www.aps.edu.pl/uczelnia/historia-uczelni/>, dostęp: 8.08.2023.

20 I. Pospiszyl, *Polskie Szkoły Resocjalizacji*.

21 Tamże.

w Cambridge, Instytut Kinseya w Bloomington (USA). Dzięki tym kontaktom i w wyniku starań Profesora w murach dzisiejszej Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej gościli w Warszawie cenieni w środowisku uczeni, m.in. prof. Hans Jurgen Eysenck – wybitny psycholog i badacz osobowości, prof. Arnold Goldstein – wynalazca znanej na całym świecie metody treningu zastępowania agresji, prof. Gordon Claridge słynny oxfordzki neuropsycholog eksperymentalny, prof. John Gunn z Instytutu Psychiatrii Uniwersytetu Londyńskiego, prof. Robert West, światowej sławy seksuolog oraz wielu innych badaczy, mających zasadniczy wpływ na rozwój współczesnej psychologii osobowości i psychiatrii sądowej²².

W połowie 1980 r. w Polsce przybierało na sile poruszenie całego społeczeństwa na fali posierpniowych strajków. Profesor wspomina, że po powrocie z kilkumiesięcznego pobytu w Instytucie Psychiatrii Uniwersytetu Londyńskiego z wielkim entuzjazmem przyłączył się do ruchu „Solidarności” i zaczął bardzo aktywnie w nim uczestniczyć. Został nawet wybrany wiceprzewodniczącym Uczelnianej „Solidarności” WSPS²³.

Zmiana miejsca zamieszkania i nowe horyzonty – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

W 1980 r. Profesor Pospiszyl, niepewny swojego zawodowego losu w Warszawie z powodu działalności w „Solidarności”, podjął równoległe pracę w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie²⁴. Do współpracy zaprosił go ówczesny docent tej uczelni, Marcei Klimkowski, wybitny neuropsycholog, założyciel studiów psychologicznych na UMCS, a zarazem pierwszy, długoletni dyrektor Instytutu Psychologii. W instytucie tym prof. Pospiszyl stworzył grupę współpracowników, która dołączyła do realizowanego wówczas projektu pod nazwą „Centralny Program Badań nad Rodziną”. Zespołem tym kierował przez jedenaście lat. Raporty z wieloletnich badań zaowocowały licznymi artykułami naukowymi, a czworo jego uczestników

22 F. Chrypankowski, Wywiad z Profesorem Kazimierzem Pospiszylem..

23 Tamże.

24 I. Pospiszyl, *Polskie Szkoły Resocjalizacji*.

obroniło prace doktorskie z zakresu psychologii rodziny. W Lublinie Profesor przepracował dwadzieścia lat, pełniąc przez osiem i pół roku funkcję dyrektora Instytutu Psychologii. Wypromował wtedy dziesięciu doktorów psychologii i kilkuset magistrów²⁵.

Lublin w pamięci Profesora pozostał oazą najbardziej przyjaznej i miłej atmosfery. W tym czasie zawiązała się jego przyjaźń z ówczesnym dziekanem Instytutu Pedagogiki i Psychologii UMCS prof. Karolem Poznańskim. To właśnie prof. Poznański przekonał Kazimierza Pospiszyla do kandydowania na funkcję rektora Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej.

Ważną osobą w życiu badacza okazał się prof. Stanisław Popek, były Dyrektor Instytutu Psychologii UMCS, pierwszy lubelski szef Profesora, po którym objął on funkcję dyrektora Instytutu Psychologii. Profesor Pospiszyl przyznał w rozmowie, że prof. Popek budzi w nim podziw nie tylko jako wybitny psycholog twórczości, ale także jako doceniony poeta, pisarz i malarz.

Najważniejsze publikacje stymulujące rozwój polskiej resocjalizacji

Dorobek wywodzący się z długoletnich badań prof. Pospieszyla nad etiologią przestępstw i brakiem integralności społecznej zaprocentował licznymi pozycjami monograficznymi, artykułami naukowymi i książkami, z których korzystają do dzisiaj studenci resocjalizacji. Z wczesnego okresu aktywności naukowej Profesora pochodzą m.in. publikacje *Konflikty młodzieży z otoczeniem; psychologiczna analiza procesu wykolejenia młodzieży*²⁶ (1970) oraz *Psychologiczna analiza wadliwych postaw dzieci i młodzieży*²⁷ (1973).

Monografia *Psychologiczna analiza wadliwych postaw dzieci i młodzieży* odnosi do analizy wewnętrznych motywacji dzieci i młodzieży wobec akceptacji i przyjmowania wadliwych postaw społecznych. Badania prowadzone w tym zakresie przez Profesora skupiały się na etiologii i fenomenologii tych postaw oraz dostarczały wskazówek, które mogą usprawnić proces resocjaliza-

25 Wywiad z Profesorem Kazimierzem Pospiszylem.

26 K. Pospiszyl, *Konflikty młodzieży z otoczeniem; psychologiczna analiza procesu wykolejenia młodzieży*, Warszawa 1970.

27 Tenże, *Psychologiczna analiza wadliwych postaw dzieci i młodzieży*, Warszawa 1973.

cji młodzieży oraz diagnozowanie problemów resocjalizacyjnych. W badaniach uczony wskazał na trzy różne grupy młodzieży: grupę młodzieży „normalnej” (jako grupę kontrolną), grupę z „lekkim” niedostosowaniem społecznym, np. z klas wyrównawczych, oraz grupę poważnie zdemoralizowaną, wywodzącą się z zakładów poprawczych. Rezultat tego naukowego doświadczenia, przeprowadzonego w celu zbadania zjawiska, zwielokrotniał znaczenie wyników przy doborze metod oddziaływań resocjalizacyjnych. Badania wskazały bowiem, że efektywność resocjalizacji, a także dobór konkretnych metod, może być uzależniona od wewnętrznych motywacji i procesów nerwowych, zachodzących u uczestników badania. Wyniki tego eksperymentu wpływają ponadto na wskaźniki diagnostyczne, które służą do oceny postępu resocjalizacji.

W publikacji *Konflikty młodzieży z otoczeniem; psychologiczna analiza procesu wykołajenia młodzieży* omówił Profesor wpływ konfliktów na proces społecznego niedostosowania młodzieży. Badania przeprowadzone przez zespół wykazały, że głównym źródłem konfliktów wśród młodzieży było środowisko rodzinne, a najczęstszą przyczyną tych konfliktów – niekonsekwentna postawa wychowawcza rodziców. Wyniki sugerują, że konflikty z otoczeniem nie tylko sprzyjają rozwojowi cech przestępczych u młodzieży, ale także prowadzą do współwystępowania tych cech z objawami nerwicowymi.

Najbardziej zostały jednak docenione późniejsze prace Profesora poświęcone psychologicznym wyznacznikom różnych przejawów nieprzystosowania społecznego: *Psychologia dziecka niedostosowanego*²⁸ (napisana wspólnie z Ewą Żabczyńską, 1981), *Psychopatia*²⁹ (1985), *Narcyzm*³⁰ (1995), *Przestępstwa seksualne*³¹ (2005), czy *Terapia przestępców seksualnych*³² (2021).

Psychologia dziecka niedostosowanego to publikacja znacząca, z której korzystali, lub nadal korzystają, studenci pedagogiki resocjalizacyjnej. W toku wykładu autorzy systematyzują istotę, rodzaje oraz procesy niedostosowania społecznego. Przywołali także i opisali różne zachowania kliniczne, towarzyszące

28 Tenże, E. Żabczyńska, *Psychologia dziecka nieprzystosowanego społecznie*, Warszawa 1981.

29 K. Pospiszył, *Psychopatia*, Warszawa 1985.

30 Tenże, *Narcyzm*, Warszawa 1995.

31 Tenże, *Przestępstwa seksualne*, Warszawa 2005.

32 Tenże, *Terapia przestępców seksualnych*, Warszawa 2021.

temu zjawisku, do tej pory nie podejmowane w analizach (np. zachowania psychopatyczne, neurotyczno-lękowe). W części drugiej podręcznika zebrali i opisali przyczyny niedostosowania społecznego ze szczególnym uwzględnieniem wpływu czynników biologicznych na ten proces. Część ostatnia została poświęcona założeniom i kierunkom działań resocjalizacyjnych, których celem jest przeciwdziałanie niedostosowaniu społecznemu.

Publikacją równie ważną, wymienianą w kontekście wkładu w rozwój dziedziny polskiej resocjalizacji, jest ostatnia książka prof. Pospieszyla *Terapia przestępców seksualnych*. Praca ta jest próbą unaocznienia tego, w jaki sposób starsze oraz najnowsze wyniki badań są wykorzystywane pod względem ich przydatności w terapii osób popełniających przestępstwa seksualne. Profesor Zbigniew Lew-Starowicz napisał o tej pracy w swojej recenzji:

Jest to ważna i cenna publikacja, dostarczająca erudycyjnej wiedzy na temat leczenia sprawców. Zawiera nowe i mało znane informacje w polskiej literaturze, szczególnie w odniesieniu do analizy fantazji przestępców oraz ich znaczenia dla środowiska lokalnego, a także koncepcji psychoanalitycznych. Dla terapeutów bardzo duże znaczenie mają opisy programów terapeutycznych, zasady diagnozowania oraz skale Marshalla³³.

Wybrane i opisane publikacje prof. Pospieszyla wywarły ogromny wpływ na rozwój resocjalizacji, zwłaszcza w kontekście przyczyn niedostosowania społecznego wśród dzieci i młodzieży. Przeprowadzone badania podkreślają, że skuteczność resocjalizacji bywa zależna od wewnętrznych motywacji oraz specyfiki problemów psychicznych uczestników. Ukazują one także, że dobór metod resocjalizacyjnych powinien być dostosowywany do potrzeb indywidualnych i kontekstu każdej osoby, szczególnie w obliczu konfliktów rodzinnych. Publikacje z przeprowadzonych przez Profesora i jego zespoły badań systematyzują różne rodzaje niedostosowania, co umożliwia bardziej precyzyjne diagnozowanie i interwencje. Te zrealizowane prace badawcze przyczyniły się do rozwoju nowoczesnych metod terapeutycznych opartych na rzetelnych badaniach, zwłaszcza wobec osób popełniających przestępstwa seksualne, co

33 Tenże, *Terapia przestępców seksualnych*, recenzja wydawnicza, Warszawa 2021.

zwiększa efektywność programów resocjalizacyjnych. Profesor stał się w istocie jednym z pierwszych polskich psychologów, których uwaga została skupiona nie tyle na społecznym wymiarze zaburzeń w zachowaniu, ile na indywidualnych cechach sprawcy tych zachowań. Jego publikacje zyskały wiele wznowień oraz weszły na stałe do baz wiedzy o przestępczości.

Dużą popularność przyniosła Kazimierzowi Pospiszylowi książka *Psychologia kobiety*³⁴, wydana po raz pierwszy w 1978 r. i kilkukrotnie wznawiana. Była to pierwsza publikacja zwarta poświęcona tak obecnie nośnemu nurtowi badań, jakim jest gender studies. Problematyce różnic płciowych Profesor poświęcił kilka prac i stał się to również wyraźny obszar jego zainteresowań. Po opublikowaniu *Psychologii kobiety* zajął się też psychologią mężczyzny, czego rezultatem jest studium poświęcone odmiennym wzorcom mężczyzny uosobionym w mitach, czyli praca *Tristan i Don Juan*³⁵ (1986). Poświęcił poza tym trzy publikacje o roli ojca w procesie wychowania (niektóre wielokrotnie wznawiane), a wśród nich bardzo popularną: *O miłości ojcowskiej*³⁶ (1986).

Refleksja końcowa

Profesor Kazimierz Pospiszyl nadal wykazuje aktywność naukową i środowiskową, udzielając się gościnnie podczas wielu konferencjach naukowych. Jest czynnym psychologiem, który wzbogaca polską naukę swoją oddaną pracą. Wiedza przekazywana pokoleniom zaowocowała wykorzystywaniem przez jego studentów i uczniów praktycznych metod pracy. Profesor opublikował wiele artykułów, wyników badań, książek z teorii i praktyki resocjalizacji oraz psychologii w Polsce i za granicą. Przytoczone w opracowaniu publikacje stanowią dowód na zainteresowanie problematyką i zagadnieniami z obszaru psychologii szeroko pojmowanego niedostosowania społecznego w toku działalności naukowej. Niezależnie od przypomnianych tu książek, jest autorem ponad 400 publikacji, wypromował 14 doktorów i ponad tysiąc

34 Tenże, *Psychologia kobiety*, Warszawa 1978.

35 Tenże, *Tristan i Don Juan czyli odcienie miłości mężczyzny w kulturze europejskiej*, Warszawa 1986.

36 Tenże, *O miłości ojcowskiej*, Warszawa 1986.

magistrów. Nadal stara się być aktywny na polu naukowym i dydaktycznym. Opisana droga życiowa, przytoczone prace naukowe i przeprowadzone badania naukowe prof. Kazimierza Pospiszyla potwierdzają istotny wkład uczonego w rozwój polskiej resocjalizacji.

Profesor w rozmowach niejednokrotnie podkreśla, że nie uważa się za człowieka sukcesu. Nie potrafi też wskazać recepty na sukces i życie³⁷. Nadmienia tylko, że liczy się zajmująca praca oraz osiągnięty rezultat. Jeżeli efekty nie są dostatecznie zadowalające, należy wypracować w sobie taką cnotę, która będzie podpowiadała, jak cieszyć się z tego, co dotychczas osiągnęliśmy, a nie rozpamiętywać, co moglibyśmy mieć. Profesor zauważa również, że do osiągnięcia szczęścia potrzebna jest jedna, najbliższa osoba, z którą możemy dzielić nasze radości i smutki³⁸. Za wartość najcenniejszą prof. Kazimierz Pospiszyl uznaje wierność, wyrażającą się w służeniu drugiemu człowiekowi, bez naruszania jego praw.

Streszczenie: Profesor Kazimierz Pospiszyl jest znanym, cenionym nauczycielem akademickim oraz psychologiem zajmującym się zagadnieniami przestępczości i szeroko pojętym niedostosowaniem społecznym. Jego zainteresowania naukowe, publikacje i wykłady istotnie wpłynęły na rozwój polskiej resocjalizacji. Liczne pozycje książkowe Profesora dowodzą żarliwości w pracy nad danym zagadnieniem. Jest autorem ponad 400 publikacji, w tym 19 książek; wypromował 14 doktorów i ponad tysiąc magistrów. Nadal stara się być aktywny na polu naukowym i dydaktycznym. Niniejszy artykuł przedstawia najważniejsze wydarzenia z życia prof. Kazimierza Pospiszyla oraz ukazuje jego wkład w polską resocjalizację. Rezultatem długoletniej pracy są wydane podręczniki dla studentów resocjalizacji, z których do dzisiaj korzystają adepci psychologii. Artykuł jest dowodem wieloletniego oddania się Pana Profesora tematyce niedostosowania społecznego oraz podkreśla nieoceniony wysiłek włożony w rozwój dzisiejszej resocjalizacji.

Słowa kluczowe: psychologia, resocjalizacja, biografia, Kazimierz Pospiszyl.

37 K. Imieliński, Ch. Imieliński, *Seksuolodzy. Od prawa karnego do ginekologii*, Warszawa 1997.

38 Tamże.

Bibliografia

- Chrypankowski, Wywiad z Profesorem Kazimierzem Pospiszylem, Warszawa 2023.
- Historia uczelni, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, <http://www.aps.edu.pl/uczelnia/historia-uczelni/>, dostęp: 8.08.2023.
- Imieliński K., Imieliński Ch., *Seksuolodzy. Od prawa karnego do ginekologii*, Polska Akademia Wiedzy Seksuologicznej, Warszawa 1997.
- Pospiszyl K., *Konflikty młodzieży z otoczeniem; psychologiczna analiza procesu wyko-
leńia młodzieży*, Warszawa 1970.
- Pospiszyl K., *Narcyzm. Drogi i bezdroża miłości własnej*, Warszawa 1995.
- Pospiszyl K., *O miłości ojcowskiej*, Warszawa 1986.
- Pospiszyl K., *Ojciec a rozwój dziecka*, Warszawa 1980.
- Pospiszyl I., *Polskie Szkoły Resocjalizacji*, red., Miałkowska-Kozaryna M., Warszawa 2022.
- Pospiszyl K., *Przestępstwa seksualne*, Warszawa 2005.
- Pospiszyl K., *Przeszłość, teraźniejszość i przyszłość Wyższej Szkoły Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Szkoła Specjalna. – 1997, nr 4, s. 195–200*
- Pospiszyl K., *Psychologia kobiety*, Warszawa 1978.
- Pospiszyl K., *Psychologiczna analiza wadliwych postaw dzieci i młodzieży*, Warszawa 1973.
- Pospiszyl K., *Psychopatia*, Warszawa 1985.
- Pospiszyl K., *Resocjalizacja nieletnich. Doświadczenia i koncepcje*, Warszawa 1990.
- Pospiszyl K., *Resocjalizacja. Teoretyczne podstawy oraz przykłady programów oddzia-
ływa*, Warszawa 1998.
- Pospiszyl K., *Terapia przestępców seksualnych. Przesłanki teoretyczne, diagnoza i orga-
nizacja*, Warszawa 2021.
- Pospiszyl K., *Tristan i Don Juan, czyli odcienie miłości mężczyzny w kulturze europej-
skiej*, Warszawa 1986.
- Pospiszyl K., *Zygmunt Freud człowiek i dzieło*, Warszawa 1981.
- Pospiszyl K., Żabczyńska E., *Psychologia dziecka niedostosowanego społecznie*, War-
szawa 1981.

